

HANNAH ROTHSCHILDOVÁ

JAZZOVÁ BARONKA

Rothschildová
původem.
Baronka sňatkem.
Svobodomyslná
duší.

Nica Rothschildová měla vznešený původ, rodinu i bohatství. To vše se ale změnilo, když uslyšela hudbu Theloniousa Monka a jako uhranutá jejím kouzlem všechno opustila a vypravila se do USA geniálního jazzmana vyhledat. Newyorská společnost ji mezi sebe nepřijala, to ale vzpurnou Evropanku nezlomilo. Své místo našla mezi hudebníky, které po zbytek svého života oddaně podporovala.

„Okouzující biografie excentrické a nezdolné baronky Pannoniky de Koenigswarter (1913–1988) napsaná její praneťší – čtenář se okamžitě chytne na háček. (...) Intimní příběh o životě stráveném porušováním pravidel, napsaný s pozoruhodným detailem, citem a opravdovou empatií.“

– Publishers Weekly

„Skoro neuvěřitelná, ale naprosto pravdivá biografie ‚jazzové baronky‘ Niky Rothschildové vás vtáhne do víru dvou odlišných, ale propojených světů. V jádru příběhu o skandálu a zlomové kultuře se skrývá romance jako žádná jiná.“

– The Independent

Hannah Rothschildová

**JAZZOVÁ
BARONKA**

Hannah Rothschildová

JAZZOVÁ BARONKA

Pátrání po Nice,
rebelce z rodu Rothschildů

Přeložila
Bohumila Kučerová

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

The Baroness © 2012, Hannah Rothschild
First published in 2012 by Virago Press, Great Britain
Translation © Bohumila Kučerová, 2020
Czech edition © Grada Publishing, a. s., 2020

All rights reserved

ISBN 978-80-7625-482-4 (ePub)

ISBN 978-80-7625-481-7 (pdf)

ISBN 978-80-7625-063-5 (print)

Jacobovi a Sereně

Obsah

1 Ta další	9
2 Královna blech	21
3 Uherská růže	29
4 Boj, útěk nebo pád	41
5 Podlouhlá temná kobka	49
6 Rothschildiana	63
7 Motýl a splín	75
8 Předválečná dokonalost	85
9 Vrchní velitel	97
10 Zámecká paní	105
11 Mračna nad Evropou	111
12 Ve válce	125
13 <i>Don't Fence Me In</i>	135
14 <i>Black, Brown and Beige</i>	145
15 Bláznivá jízda	157
16 Osamělý Monk	167
17 Černá děvka, bílá děvka	181
18 Bird	193
19 Pannonica	203

20 Podivné ovoce	215
21 Krev, pot a slzy	227
22 Dohnaná k šílenství	239
23 Poslední Monkova léta	253
24 <i>'Round Midnight</i>	263
 Epilog	 267
Výběr písní napsaných pro Niku či jí inspirovaných	 273
Poděkování	275
Rozhovory	279
Bibliografie	283
Filmové dokumenty a hrané filmy	291
Archivy a knihovny	295
Rejstřík	297

Ta další

Můj dědeček Victor byl první, kdo se o ní přede mnou zmínil. Pokoušel se mě naučit jednoduchý dvanáctitaktový bluesový akord, ale moje jedenáctileté ruce na něj byly příliš malé a toporné.

„Jsi jako moje sestra,“ řekl. „Miluješ jazz, ale je ti zatěžko vynaložit nějaké úsilí, aby ses ho naučila hrát.“

„Která sestra? Miriam nebo Liberty?“ odbyla jsem jeho kritiku zvědavou otázkou.

„Ne, ta další.“

Která další?

Ještě ten den jsem si ji našla v rodokmenu Rothschildových: Pannonica.

„Kdo je Pannonica?“ zeptala jsem se svého otce Jacoba, jejího synovce.

„Říkalo se jí Nica, ale víc nevím.“ Naše rodina je tak velká a roztroušená po celém světě, že ho očividně nepřekvapilo, že se mu někam vytratila blízká příbuzná.

Já se však nenechala odradit. Vrhla jsem se na pratetu Miriam, sestru Niky a věhlasnou vědkyni, která pouze podotkla „Žije v New Yorku“, a to bylo všechno. Další příbuzná mi sdělila: „Je to velká mecenáška, něco jako Peggy Guggenheimová nebo Medici jazzu.“

A pak ta šeptanda:

Říká se jí „jazzová baronka“. Žije s černochem, nějakým pianistou. Za války pilotovala bombardéry Lancaster. V jejím bytě umřel ten feťák Charlie Parker. Měla pět dětí a žila s 306 kočkami. Rodina ji zavrhl (ne, nezavrhl, namítal někdo další). Bylo pro ni napsáno dvacet písní (ne, dvacet čtyři). Vozila Milese Davise po Páté avenue. A o těch drogách jste slyšeli? Šla do vězení, aby on nemusel. Kdo je on? Thelonious Monk. Byla to velká láska, dojemný příběh.

„Takže jaká je Nica?“ vyptávala jsem se znovu Miriam.

„Vulgární,“ odsekla. „Je prostě vulgární.“

„A to znamená co?“ nedala jsem se odbýt.

Miriam mi už nic dalšího neřekla, ale dala mi sestřino telefonní číslo. Když jsem v roce 1984 poprvé přiletěla do New Yorku, hned pár hodin poté jsem jí zavolala.

„Byla bys ochotná se setkat?“ otázala jsem se jí nervózně.

„K smrti ráda,“ odvětila mi rozhodně moje zavržená prateta svým jedenasedmdesátiletým hlasem. „Přiď po půlnoci do klubu ve městě.“

Okolí klubu bylo tehdy proslulé svými drogovými doupaty a mělo pověst nebezpečné čtvrti.

„Jak ho najdu?“

Nica se zasmála. „Koukej se po autu,“ poradila mi a položila telefon.

Jaké auto myslela, bylo patrné na první pohled. Byl to špatně zaparkovaný velký bleděmodrý bentley se dvěma hlasitě prozpěvujícími opilci na kožených sedadlech.

„Ti dva jsou pro mě záruka, že mi to fáro nikdo neukradne,“ vysvětlila mi později.

Zabušila jsem na nenápadné dveře vedoucí do suterénu. Až za pár minut se odsunulo okénko v horní části dveří a za mřížkou se objevil něčí obličej.

„Co je?“ houkl.

„Hledám Pannoniku.“

„Koho?“

„Pannoniku!“ opakovala jsem už poněkud zoufale.
„Říkají jí Nica.“

„Myslíte Baronku? Tak proč to neřeknete hned?“

Dveře se otevřely dokořán a odhalily ubohou místnostku zahalenou do oblaků kouře. U stolů v ní sedělo pár lidí a naslouchali pianistovi.

„Je u *svýho* stolu.“

Nica coby jediná bílá osoba tady se nedala přehlédnout. Seděla hned u pódia.

Ničím nepřipomínala ženu, kterou jsem znala z rodinných alb. Ta Nica v nich byla okouzující debutantka s pečlivě načesanými havraními vlasy, obočím vytrhaným do módního obloučku a rty namalovanými do našpuleného srdíčka. Na jiném portrétu, už ne tak perfektně upravená, s rozpuštěnými vlasy a bez líčidel, připomínala hollywoodskou verzi válečné dvojité agentky. Nica přede mnou se ničím nepodobala svému mladšímu já; její úchvatná krása uvadla a kdysi jemné rysy zhrubly téměř do mužských. Její hlas mi bude už navždy znít v uších. Připomínal drsné pobřeží bičované vlnami whisky, cigaret a probdělých nocí, napůl dunivý, napůl chraptivý, protkávaný sípavými výbuchy smíchu.

V prstech svírala cigaretu v dlouhé černé špičce a kůžich měla přehozený přes opěradlo židle. Kývla směrem k prázdné židli, zvedla čajník a něco nalila do dvou otlučených porcelánových šálků. Beze slova jsme si připily. Očekávala jsem teplý doušek čaje, ale hrdlo mi spálila whisky. Rozkuckala jsem se a do očí mi vhrkly slzy. Nica zvrátila hlavu a rozesmála se.

„Díky,“ vyrazila jsem ze sebe.

Položila si prst na rty a kývla směrem k pódiu. „Pšš, poslouchej tu hudbu, Haničko, jen poslouchej.“

V té době mi bylo dvaadvacet a nedařilo se mi naplňovat očekávání mojí urozené rodiny, ať už skutečná, nebo

domnělá. Cítila jsem se neschopná, nedokázala jsem žít si po svém, ale ani využívat privilegií a příležitostí, které mi nabízel můj původ. Stejně jako Nice i mně byla zapovězena práce v rodinné bance, jelikož její otec, zakladatel N. M. Rothschild, ustanovil, že ženy z rodiny v ní smějí působit pouze jako účetní nebo archivárky. Uvázla jsem v období mezi studiem a nástupem do zaměstnání. Moc ráda bych pracovala v BBC, ale dostávala jsem jen zamítavé dopisy. Můj otec, pokračovatel rodinné tradice bankovníctví, mi sice přes známé našel nejrůznější pracovní místa, ale ukázalo se, že pro provozování knihkupectví, nabízení nemovitostí nebo katalogizaci uměleckých děl mi chybí talent. Ztrácela jsem odvalu a utápěla se v depresích. Neusilovala jsem o žádné povolání svých snů, chtěla jsem si prostě jen vyzkoušet různé činnosti, abych si mohla vybrat. V jádru mého hledání ležela základní otázka: Je pro nás možné uniknout před minulostí, nebo je naším údělem zůstat navždy uvěznění ve vrstvách zděděných názorů a pradávných očekávání?

Pohlédla jsem přes stůl na svoji nově objevenou prarabku a pocítila náhlé nevysvětlitelné vzednutí naděje. Náhodný příchozí by viděl pouze starou ženu potahující z cigarety a naslouchající pianistovi. Možná by se podívil, co tu ta dáma s perlovým náhrdelníkem a kožichem přehozeným přes židli pohledává a proč se tak zaujatě pohupuje v rytmu hudby a uznale kývá hlavou při vydařeném sólu. Já ale viděla ženu, která je tu doma a která ví, kam patří. Udělila mi následující radu: „Pamatuj, že žijeme jen jednou.“

Krátce po našem prvním setkání jsem se vrátila do Anglie, kde jsem konečně dostala práci v BBC a začala točit dokumenty. Ale moje myšlenky se nepřestávaly vracet k Nice. V době před internetem a levnými letenkami nebylo tak snadné udržovat zaoceánské přátelství. Setkaly jsme se v domě její sestry v Ashton Woldu v Anglii a pak

při mé další cestě do New Yorku. Posílala jsem jí pohlednice a ona mně desky. Jednou z nich bylo album *Thelonica* Tommyho Flanagana, hudební pocta jejímu přátelství s džezovým pianistou Theloniousem Monkem. Jedna ze skladeb na albu se nazývala „Pannonica“. Na jeho zadní stranu napsala: „Drahé Hance s láskou Pannonica.“ Přemítala jsem nad těmi jmény, Thelonious a Pannonica. Jak se mohli dva lidé s tak podivnými jmény a zcela rozdílnou minulostí kdy setkat? Co je asi mohlo spojovat?

Požádala mě, abych tu desku přehrála dědečkovi Victorovi, a ten z ní nebyl zrovna nadšený. „On ani Monka moc nemusel,“ svěřila mi Nica. Líbila se mi role hudební zprostředkovatelky mezi sourozenci. Jindy mě požádala, abych dědečkovi předala jednu z desek klavíristy Barryho Harrise. I tentokrát byla jeho reakce vlažná. Při našem příštím setkání jsem jí o tom pověděla. „Vzdávám to,“ konstatovala přezíravě. „Je to hudební ignorant.“ A pak se bouřlivě rozchechtala.

S Nikou byla legrace. Žila přítomným okamžikem, neměla ve zvyku poučovat nebo nahlas přemítat, neměla snahu zatěžovat někoho svými znalostmi nebo zkušenostmi. Pobývat v její přítomnosti bylo velmi osvěžující ve srovnání s návštěvami jejích sourozenců Miriam a Victora, které se zvrhávaly v kurzy intelektuálního špičkování a vědomostní soutěže, v nichž bylo mým úkolem ukázat, kolik toho vím a jak dokážu ohromit svým intelektem a logikou. Když mě přijali na Oxford, dědeček mi telefonoval, aby se mě zeptal: „Jaké stipendium jsi získala?“ Přiznala jsem, že jsem šťastná, že jsem se tam vůbec uchytla. Zklamaně zavěsil. Miriam se mě ve svých čtyřiašedesáti letech zeptala, kolik knížek jsem už napsala. Ještě žádnou, musela jsem opět pokorně přiznat. Ale točím další dokument. „Těch jsem udělala tolik, že je už nepočítám,“ zavrčela. „Napsala jsem deset knih, jednu o japonském haiku.“ A pak taky zavěsila.

O jazzu jsem toho moc nevěděla, ale Nica mi nikdy nedala najevo, že mě pokládá za „pitomou“ a „mimo“, a vůbec jí nevadilo, že netuším, co znamenají slova jako *dig, cat, fly, zoot, tubs, Jack a goof*. Pouze v jedné věci byla absolutně neústupná: Thelonious Monk byl génius srovnatelný s Beethovenem. Nazývala ho „Einsteinem hudby“. Jestli existuje sedm divů světa, on je osmý, tvrdila.

Při plánování cesty do New Yorku v prosinci 1988, kdy jsem měla točit dokument z uměleckého světa, jsem si vyhradila tři večery, které jsem hodlala strávit s Nikou, a sepsala si otázky, které jsem jí chtěla položit. Jenže 30. listopadu 1988 náhle zemřela, při operaci, když jí dávali bypass. Prošvihla jsem příležitost, nechala jsem si ujít svoji pratetu.

Ty nepoložené otázky mě stále pronásledují. Náhle na mě nečekaně vyskočí: když ve filmu uvidím panorama New Yorku, zaslechnu Monkovu píseň, setkám se s její dcerou Kari, zavětrím whisky. Zatímco jsem profesionální život dál věnovala natáčení dokumentů o živých i mrtvých lidech, uzrával ve mně plán. Vytvářela jsem filmy o sběratelích, umělcích a nejrůznějších vyděděncích, to všechno byla témata vztahující se také k Nice a jejímu příběhu. Možná její smrt neznamená konec našeho vztahu, možná mohu ty otázky položit jejím dosud živým přátelům a příbuzným.

A tak jsem pozvolna začala načrtávat obrys jejího života. Narodila se v roce 1913, před první světovou válkou, kdy naše rodina byla na vrcholu moci. Byla úzkostně opečovávané dítě a dětství strávila v rezidencích plných uměleckých skvostů. Pak se provdala za pohledného barona a povila mu pět dětí. Patřil jí nádherný zámek ve Francii, nosila oblečení a šperky navržené přímo pro ni, pilotovala letadla, řídila sportovní vozy a jezdila na koni. Coby členka oslnivé vyšší společnosti žila v kosmopolitním světě obývaném finančními magnáty, členy králov-

ských rodin, inteligencí, politiky a playboyi. Mohla se seznámit, s kým chtěla, a odjet, kamkoli se jí zachtělo, a často to také dělala. Těm, kdo nic nemají, se musí taková existence jevit jako pravý ráj. Přesto se jednoho dne roku 1951 toho všeho vzdala, odjela do New Yorku a vysoce postavené přátele vyměnila za skupinu skvělých, leč zcela nemajetných černých muzikantů.

Doslova se vypařila z britského života a zůstala ve styku jen s dětmi a nejbližší rodinou. Do veřejného povědomí se vrátila, když její eskapády skropily titulní strany novin. „Smrt Bopa Kinga v barončině budoáru“, křičely titulky na obou stranách Atlantiku. Jindy to byly zprávy o tom, že šla do vězení za držení narkotik. Ztvárněná herečkou Dianou Salingerovou se objevila v autobiografickém filmu Clinta Eastwooda *Bird* z roku 1988 a pak osobně v dokumentu *Straight, No Chaser*. Ten v roce 1968 vytvořili dva bratři, Christian a Michael Blackwoodovi, když s kamerou v ruce provázeli Monka nejrůznějšími peripetemi jeho všedního života od chvíle, kdy vstal z postele, na koncertní pódia, po letištích a zadních uličkách. Záznam obsahoval také scény s jeho přítelkyní baronkou Nikou de Koenigswarter, rozenou Rothschildovou.

V tom dokumentu jsem Theloniousa Monka uviděla poprvé. A za ním v pozadí svou pratetu.

„Víte, kdo to je?“ ptá se velekněz jazzu kameramanů, zatímco s broukáním ladně krouží po suterénní místnosti. Jeho stodesetikilová, metr devadesát vysoká postava v elegantním obleku působí zároveň neproporčně i působně. Na černé kůži se lesknou korálky potu a těžké zlaté prsteny cinkají o sklenku s whisky. Najednou se naléhavě otočí ke kameře.

„Říkám, víte, kdo to je?“ vybafne na filmaře.

Nikdo neodpovídá, a tak Monk ukáže na druhou stranu místnosti. Kamera sleduje jeho pohled, až se zastaví na tváři bílé ženy. Nica je v této napůl šatně, napůl ku-

chyňce, oddělující ulici od koncertního pódia, obklopená čtyřmi černými muži. Kamera zabírá scénu zcela postrádající jakoukoliv okázalost: holá žárovka osvětluje hromadu neumytého nádobí. Ani ta žena nemá nic společného s běžnou rockovou fanynkou – je jí přes padesát, vlasy jí zplihle dopadají na ramena, pruhované tričko nijak nelichotí její sošné postavě. Určitě by v ní nikdo nehledal bohatou dědičku ani žádnou femme fatale.

„Je to Rothschildová, víte?“ chlubí se Monk. „Její rodina půjčovala prachy královi, aby porazil Napoleona.“ Pak se otočí k Nice a řekne: „Všem řeknu, kdo jsi. Jsem na tebe pyšnej.“

„A nezapomeň, že naše famílie měla prsty i v uzavření Suezského průplavu,“ připomene mu zjevně lehce opilá Nica. Hledí na Monka se směsicí lásky a obdivu a pak se vrátí k nedokončenému úkolu dopravit do úst cigaretu.

„Ale to bylo už před rokem nebo tak nějak,“ namítne mladší muzikant.

„Na, tady máš Suezský průplav,“ nabízí Nica, drtí cigaretu mezi předními zuby a napřahuje dlaň s pomyslným průplavem.

„Nech si ty srandičky,“ ohradí se mladík.

„Každýmu povím, kdo jsi,“ opakuje Monk. Na člověka, jehož mateřským jazykem má být ticho, je překvapivě komunikativní. „Víte, kdo je?“ ptá se znovu a vykročí ke kameře, aby si zajistil její pozornost. „Je to milionářka, jedna z Rothschildů.“

Viděla jsem tu scénu mnohokrát ve snaze dozvědět se o Nice něco víc a snažila se představit si reakci jejích starých přátel a širší rodiny. Zeptala jsem se svého otce Jacoba, co si o ní mysleli.

„Moc jsme se o ní nebavili,“ odpověděl.

Ale když jste se doslechli, že skončila ve vězení nebo že v jejím bytě našli mrtvého slavného saxofonistu? naléhala jsem.

Otec se zamyslel. „Asi nás to pobavilo a taky trochu šokovalo.“

Proměnila jsem se v amatérského detektiva. Co odvedlo Niku z přepychového apartmá do ubohého sklepního bytu? Rozvod byl v té době nejrychlejší způsob, jak se stát společenským vyvrhelem, a děti se do péče uprchlých manželek nesvěřovaly. Bez praktického vzdělání nebo zavedené kariéry zůstávala Nica závislá na podpoře rodiny. Skrývalo se za jejím náhlým odchodem ze země do ciziny nějaké strašné tajemství či temné důvody?

Možná jí přeskočilo. V tisku se objevily její dost ztřeštěné výroky. Na otázku jednoho novináře, proč odešla od manžela, odpověděla: „Můj muž má rád bubny.“ Filmaři Bruci Rickerovi sdělila, že podnětem pro přestěhování do New Yorku bylo, že uslyšela jednu desku. „Musela jsem si ji přehrát alespoň dvacetkrát za sebou. Zmeškala jsem letadlo a už se nevrátila domů.“

„Artu Blackovi koupila cadillac. A víte, co to znamená, že?“ řekl mi někdo.

Co tím chcete naznačit?

„Nekoupíte přece někomu auták jen tak pro nic za nic, že?“ pravil dotyčný zasvěceně.

Kolovaly o ní další klepy, v nichž figurovali další muži. Co když zjistím, že moje prateta byla prostě jen diletantka, snadno ovlivnitelná žena přitahovaná určitým životním stylem? Že za tím nebylo nic jiného? Co si s takovým zjištěním počnu?

Jenže ta Nica, kterou jsem znala, stála oběma nohama pevně na zemi a přesně věděla, co dělá, nebyla to žádná praštěná panička. Přišla o opatrovnictví svých dětí, ale nikdy s nimi nepřerušila styky. Nejstarší dcera Janka se za ní v šestnácti odstěhovala do New Yorku. Nica nikdy nehodlala opustit lidi, které měla ráda, chtěla jen utéct od života, který popisovala jako „diamanty posázenou klec“.

„Uvědomuješ si, co děláš? Spoustě lidem se to nebude líbit,“ domlouval mi starý Ničin přítel, trombonista Curtis Fuller, když se doslechl, že se zabývám Ničiny životem. „Dají ti to pěkně sežrat.“

V bezbřehé naivitě mi nedošlo, že mnoho lidí, zvláště z naší rodiny, nestojí o to, aby se Nica proměnila v něco víc než poznámku pod čarou v příbězích jiných osob.

Nemělo mě to překvapit. Tajnůstkářství je naším rodinným rysem a v mnoha případech nám zachování tajemství dobře posloužilo. V osmnáctém století nás udrželo naživu ve frankfurtském ghettu, při nejružnějších pogromech a až na pár výjimek i během holocaustu. Schopnost udržet tajemství byla zdrojem našeho bohatství na Wellingtonových bojištích, v naftových vrtech v Baku a v moderní době nás provedla džunglí vrtošivých finančních trhů.

Mnohé ženy rodiny Rothschildů, včetně těch, se kterými jsem se znala nejlépe, moje otázky bojkotovaly či mi odmítly zvednout telefon. Obdržela jsem dva nepříjemné výhrůžné dopisy. Zjistila jsem, že totéž se dělo už předtím Ničině sestře Miriam, když psala strýcovu biografii nazvanou *Dear Lord Rothschild*. Objevily se v ní příběhy rodinných sebevražd. Přestože o jedné se už předtím psalo v celostátním tisku, Miriamin zločin spočíval v tom, že porušila pravidla loajality a promluvila o nich veřejně. Jedna příbuzná jí káravě vytkla: „Jakkoli zoufale se snažíš upoutat pozornost veřejnosti nějakou obsceností, kydání hnoje do vlastního hnízda je to poslední, co bych od tebe čekala.“

Ničiny děti byly zpočátku mým pátráním nadšené, pak ale změnily názor a tvrdily, že matka by o žádný životopis nestála. Respektovala jsem tento názor a s ohledem na jejich city jsem projekt na pár let opustila. Později vydaly životopisnou esej a sbírku jejích rozhovorů a soukromých fotografií pod titulem *The Musicians and*

Their Three Wishes (Muzikanti a jejich tři přání), nabízející jedinečný vhled do jejího života. Každý hudebník, se kterým se Nica setkala, jí měl říct tři věci, které si velmi přál. Jejich odpovědi jsou stručné, leč vypovídající. Monk: „Mít tak úžasnou přítelkyni, jako jsi ty.“ Miles Davis: „Být bílý.“ Louis Armstrong: „Abych žil sto let.“ Nica se knihu pokoušela vydat ještě za svého života jako poctu přátelům, ale všichni vydavatelé ji odmítli. Pak její děti přidaly k rukopisu matčiny fotografie, které text oživily. Jen málo z těch snímků je naaranžovaných, osvětlení je často mizerné a kvalita ne vždy nejlepší, ale na ničem z toho nezáleží. Dohromady podávají mimořádně působivý vhled do zaslého světa.

Setkala jsem se s Ničíným přítelem Sonnym Rollinsem, skvělým saxofonistou, a svěřila se mu se svým opuštěným projektem. „Musíš v něm pokračovat,“ nabádal mě důrazně. „Její příběh je i naším příběhem. Měl by se vyprávět.“ Znovu jsem se pustila do práce na výzkumu. Kamkoli mě práce nebo cesty přivedly, brala jsem s sebou videokameru a poznámkový blok pro případ, že bych narazila na někoho, kdo by měl nějakou vzpomínku. Pořádila jsem nespočet rozhovorů, shromáždila kupy novinových výstřižků, obalů gramodesek, dokumentárních filmů, fotografií, dopisů, e-mailů, magnetofonových pásek a nejruznějších biografií. To dobrodružství začalo u Miriam v jednom z rodinných sídel Rothschildů v Ashton Woldu u Peterboroughu a vedlo mě dál po celém světě z Harlemu do Holandska, z Mexika na Manhattan a ze Španělska do San Franciska.

Vytvořila jsem o ní rozhlasový pořad a pak celovečerní dokumentární film, oba pod názvem *The Jazz Baroness*. Film běžel na BBC a HBO a doposud koluje po festivalech celého světa. Vyprávění příběhu filmovými prostředky je jedna z možných forem biografie, ale psaný portrét nabízí jiné možnosti. Toužila jsem vyzkoušet si

je všechny do posledního stehu. Proč? Především proto, že její příběh je tak mimořádný; je to hudební odysea, klenoucí se stoletím přes oba břehy oceánu, se všemi ingrediencemi melodramatu: hrdinka a strádající umělec, motýl a blues, láska, šílenství, válka a smrt.

Měla jsem ale i jiné, osobnější důvody. Přestože nás dělilo půlstoletí, různé životní okolnosti a rozdílné charaktery, zkoumání Ničina života mi pomohlo porozumět tomu svému. Nica mě naučila hledat spíš podobnosti než rozdíly, cenit si víc svobody výběru než konvence, ale především mě naučila odvaze. Proč mi dokončení tohoto projektu trvalo téměř dvacet pět let? Jedna moje část se ptá, zda jsem ho mohla ještě víc protáhnout. Stále znovu jsem si kladla otázku: Kdo jsi, Niko? Hrdinka, nebo alkoholička? Bojovnice za svobodu, nebo diletantka? Rebelka, nebo oběť?

Královna blech

„Proč to děláš, Haničko? Jde ti o to, aby sis udělala reklamu?“ dorážela na mě Miriam.

„Reklamu si můžu udělat mnoha snadnějšími způsoby,“ bránila jsem se.

„Nemohla by ses pustit do něčeho jiného? Proč se to musí týkat rodiny?“

„Tys napsala celou biografii strýce Waltera,“ připomněla jsem jí.

„To bylo ale něco jiného.“

„Proč?“

„Protože šlo o vědu. Věda je důležitá.“

„Hudba taky.“

S tím Miriam nesouhlasila.

„Mám tě přestat navštěvovat?“ zeptala jsem se.

„Ach, to přece nemusíš,“ ujistila mě.

Vždy, když jsem za ní nějakou dobu nepřišla, se mi rozvzvonil telefon. „Proč se neukážeš? Brzy budu mrtvá.“ A pak zavěsila.

Pro okolní svět byla moje prateta Miriam významná entomoložka, ale pro příbuzné byla úžasná, náročná a inspirující matka rodu, která otvírala svou štědrou, byt

rozmarnou náruč těm, kdo ji potřebovali. Až do své smrti v roce 2005 strávila většinu ze svého šestadevadesátiletého života v rodinném sídle Rothschildů Ashton Wold. To místo bylo vždy bezpečným přístavem rodiny a přátel včetně Niky, jejích dětí a mě. Miriam byla expertka na historii našeho rodu, nevyčerpatelná studna informací o našich předcích a jejich analýz. Byla kvintesencí své generace a pro můj projekt nepostradatelná.

Během následujících několika let jsem mnohokrát projížděla po dálnici A1 přes severní Londýn do srdce střední Anglie, abych Miriam navštívila. Je to nádherný kraj, pokud máte rádi rovinu a rozlehlé lány. Pro mě osobně bylo vždy úlevou, když jsem odbočila z frekventované silnice, nechala za zády oranžovou zář města Oundle a vstoupila do Miriamina přírodního ráje.

Otec Niky a Miriam, amatérský entomolog Charles, se do zdejších pozemků zamiloval, když si uvědomil, že se můžou stát ideální rezervací motýlů a vážek. Snažil se je koupit, ale místní realitní makléř mu sdělil, že majitelé zcela určitě nebudou s prodejem souhlasit – nemají to prý zapotřebí. Jenže se ukázalo, že jejich majitelem je Charlesův otec Nathan Rothschild. V roce 1900 se zde začal stavět rozlehlý tříposchodový dům, založila se zahrada, skleníky, rybníky a park.

Přestože rodinný majetek a všechny pozemky připadly Ničinu bratru Victorovi coby jedinému synovi a dědici, ten v roce 1937 daroval Ashton své sestře Miriam. Aby snížila náklady na vytápění, odřízla celé horní patro a připravila tak dům o impozantní fasádu. Poté odmítla cokoli sázet a nechala přírodě volnou ruku. Brzy všechny zdi a mnohá okna obrostly popínavými rostlinami a všude se bez jakéhokoliv omezování plazil břečťan a kvetly růže, zimolez a vistárie. Na vrcholu léta vypadal Ashton Wold spíš jako bzučící a šumící hromada zeleně než jako obytný dům. Park o rozloze sedmdesát

sedm hektarů byl plný jelenů, jejichž počty Miriam odmítla redukovat, a obklopují ho louky hýřící záplavou divokých květin, které Miriam s velkým zápalem propagovala.

Návštěva tady byla vždycky dobrodružství. Srdce se mi rozbušilo vzrušením, už když jsem projížděla vesnicí s hospodou pojmenovanou *Chequered Skipper* čili Soumračník jitrocelový, po motýlovi samozřejmě. Vstupní brána ohlásila počátek neudržívané příjezdové cesty vinoucí se poli a loukami. Po míli jsem mýjela vysokou cihlovou zeď kuchyňské zahrady, která kdysi zahrnovala víc než hektar záhonů a skleníků, jež ve dvacátých letech dodávaly po celý rok do domu květiny a veškerou potřebnou zeleninu. Za Miriaminých časů se skleníky rozpadly a zůstaly po nich jen základy a střepy. Pouze pár jich přetrvalo coby domov ochočené sovy a motýlů a k pěstování exotického ovoce.

V zahradě zůstaly ještě stopy po jezírkách, zastřižených tisových živých plotech, altáncích a záhoncích. Čtyřicet let zahradničení podle zásady *laissez-faire* umožnilo plevelu zarůst pěšinky a potůčky a přinutilo stromy bojovat o prostor na vlastní pěst. Pro přírodu znamenaly tyhle podmínky nerušené rozrůstání. V podrostu se to na počátku léta hemžilo užovkami. Divoké okrasné keře a květinové louky lákaly nejrozmanitější hmyz a motýly.

„Vítejte na panství svobody!“ křičela Miriam na příjízďující hosty. „Tady si můžete dělat, co se vám zlíbí.“

V každou roční dobu jste si tu mohli sednout a popovídat s nějakými profesory na návštěvě, svými příbuznými, potrhlou vévodkyní, filozofem Isaiahem Berlinem, akademikem Johnem Sparrowem a k tomu nádavkem přehrší nejrůznějších známých (většinou mužských), které Miriam posbírala na svých cestách. Dlouhý stůl v salonu byl neustále prostřený k odpolední svačině, takže si každý mohl posloužit, a to včetně početných

myších obyvatel domu. Když jsem Miriam jednou upozornila, že kolem piškotového koláče pobíhá pár čtyřnohých „hostů“, odvětila mi svým typickým věcným tónem: „Bud' ráda, že tu jsou, protože to znamená, že poblíž nežijí žádné krysy. Myši a krysy nesdílejí společný habitat, víš?“

K obědu se vždy podávalo nějaké druhořadé rothschildské víno a stůl byl prostřený pro nejméně deset stolovníků pro případ, že by se objevil nečekaný návštěvník. Stejně jako Nica i Miriam milovala společnost zvířat. Nica měla ráda kočky, ale Miriam dávala přednost psům, a jeden čas měla dokonce i ochočenou lišku. Miriam a Victor chovali sovy. Když ta Miriamina zemřela, postavili ji vycpanou na knihovnu, na které tak ráda sedávala. Dlouhou vstupní halu v Ashton Woldu lemovaly truhly s Miriaminými vědeckými experimenty a stěny toalety v přízemí pokrývaly medaile, které získaly její vítězné krávy. Pokoj, ve kterém jsem spala, byl tak plný myší, že celou podlahu často pokrývaly jejich exkrementy. Stěžovat si nemělo cenu, Miriam by nikdy nepochopila, k čemu ten povyk.

Ke konci života si Miriam přestěhovala ložnici do velké místnosti v přízemí. Většinu místa v ní zabíral pracovní stůl, mikroskopy, papíry a rodinné fotografie. „Blechy přechovávám v plastových sáčkích u postele,“ říkala s oblibou. „Zvykli jsme si na to, když byly děti malé, aby bleškám neubližovaly.“

Hmyz byl vášní celé rodiny. Zjistila jsem, že byl i původem Ničina jména. Moje americká přítelkyně mi jednoho dne poslala amatérskou nahrávku písně „Pannonica“, kterou Monk napsal pro Niku. Nahrávku pořídila jako mnohdy jindy sama Nica v kavárně *Five Spot Café* a v pozadí je slyšet šum hlasů a cinkání sklenic. Monk, který mluvil jen zřídka, si odkašlal, aby si zajistil pozornost posluchačů. „Dobrý večer, dámy a pánové,“ začal

mile. „Zahraju vám skladbičku, kterou jsem nedávno složil pro tuhle nádhernou ženskou. Myslím, že její otec jí dal jméno po jednom motýlovi, kterýho se snažil chytit. Nemyslím, že se mu to kdy podařilo.“

Zeptala jsem se Miriam na motýla, po kterém dostala Nica jméno.

„Motýl!“ vyprskla Miriam pohoršeně a vystřelila na svém vysokorychlostním elektrickém vozíku pryč z místnosti. Srdce se mi sevřelo – co jsem řekla, že ji to tak naštvalo?

Nicméně Monkovo věnování nabízelo nejružnější stopy týkající se Niky a její mytologie. Prezentovala se jako exotická, prchavá bytost. To přirovnání podivuhodně sedělo: snažit se ji zachytit bylo jako zhlédnout motýla poletujícího po zahradě, sledovat ho, jak se snáší ke květinám, přitahován jejich jemnou vůní, zmítá se ve větru a vzlétá ke slunci, jež prosvětluje jeho barevná křídla. A pak motýl najednou zmizí v květním kalichu nebo složí křídla a takto zamaskován se promění v list stromu nebo okvětní lístek.

Rozhodla jsem se zjistit, zda se motýl *pannonica* nachází v entomologických sbírkách jejího otce Charlese či strýce Waltera. Oba muži za svého života nashromáždili obrovské sbírky, které byly po jejich smrti z větší části darovány státu. Londýnské Přírodovědné muzeum obdrželo víc než šest milionů brouků a motýlů, jež dnes tvoří podstatnou část jeho sbírek. Nedělala jsem si velké naděje. Najít jednoho motýla mezi tolika jinými nebylo příliš pravděpodobné. Na mou žádost jsem však ke svému ohromení obdržela pozvání, abych si druh *pannonica* přišla do sklepení muzea prohlédnout. Naši předkové byli nejen významní sběratelé, ale také velcí pedanti; každý exemplář byl pečlivě zkatalogizován a opatřen odkazy, takže se skoro nic nemohlo ztratit.

Jednoho pochmurného listopadového jitra roku 2007

jsem se v Přírodovědném muzeu setkala s entomologem Gadenem Robinsonem. Pozdravili jsme se pod obrovskou kostrou dinosaura v hlavním sále, odkud mě odvedl chodbami kolem podivných a úžasných tvorů do depozitáře. Procházeli jsme mezi ohromnými kovovými regály. Uviděla jsem obří želvu, nyní už vycpanou, na které Charles a jeho dcery jezdívali v rozlehlém parku v Tringu. Ubohé zvíře uhynulo sexuální touhou (ne po Nice nebo Miriam, ujistila mě sama Miriam). Depozitáře muzea s entomologickými sbírkami jsou nekonečné – lemují je dlouhé řady skříněk plných nádherně vyvedených mahagonových krabic. „Jsme zhruba v té správné části,“ oznámil mi Robinson, energicky kráčeji středem. Jak věděl, co hledá? „Motýli jsou napravo, můry nalevo. Zde je už náš podrod, *Eublemma*.“

K mému překvapení se otočil nalevo, ne napravo, a vydal se uličkou dál.

„Tohle je ale sekce můr,“ upozornila jsem ho.

„*Pannonica* je můra.“

„Můra? Víte to jistě?“

„Zcela jistě. A jsme tu.“ A už vytahoval prosklenou zásuvku.

„Ale ona každému vykládala, že je motýl,“ vysvětlovala jsem. „Dokonce existuje píseň napsaná přímo pro ni s názvem ‚My Little Butterfly‘, která si nejrozumnějšími způsoby pohrává s jejím jménem.“

Robinson se ke mně obrátil a příkře odvětil: „Motýli jsou prostě jen trochu zpomalené můry. Lidé si myslí, že jsou něco úplně jiného, ale jsou jen tři z mnoha desítek čeledí můr. Navykli si létat vysoko, a jelikož létají ve dne, mohou se pochlubit pestřejšími barvami než můry. S veškerou úctou musím lidi, kteří pokládají motýly za tak sexy tvory, upozornit, že jsou jen trochu lépe vyšňožené můry.“

„Proč jsou motýli méně zajímaví?“ chtěla jsem vědět.

„Neříkám, že jsou méně zajímaví, jen je odkazují na správné místo. Všeobecně se motýli pokládají za krásné a můry za ošklivé, ale to je mylné nazírání. Motýli jsou můry, kterým se dostalo lepší reklamy.“

Z *pannoniky* se vyklubal malinký motýlek o velikosti nehtu na malíčku, určitě žádný dechberoucí krasavec. Odnesli jsme si krabici s *pannonikami* do Robinsonovy kanceláře. Každý exemplář byl pečlivě přišpendlený a ručně popsáný překrásnými viktoriánskými písmeny. S pomocí lupy jsme rozluštili slova „NC Rothschild“ (Ničín otec Charles), datum „srpen 1913“ a konečně místo, kde byla můra nalezena: Nagyvárad, Bihor, kde se narodila Ničina matka. V této vesnici se Charles seznámil s Rozsikou a sem se rodina každé léto vydávala na návštěvu příbuzných, dokud návštěvy nepřerušila válka.

V letech 1910 až 1914 chytil asi deset malých *pannonik*. Podívala jsem se na poslední a s dojetím si uvědomila význam toho data. Bylo to naposledy, co se Charles vydal na lov hmyzu, protože pak se jeho zdraví začalo horšit. Když jsem exemplář podržela proti světlu, viděla jsem, že to není žádná ošuntělá můrka, ale krasavice s citronově žlutými křídly posetými skvrnkami v rudém odstínu vína Château Lafite Rothschild. Zasmála jsem se, protože mě napadlo, že Niku pokřtili po tom nočním tvorů plným právem – i ona ožívala až se soumrakem.

„Věděla Nica, že je ve skutečnosti pojmenovaná po můře?“ otázala jsem se Miriam o pár týdnů později.

„Ale ovšem,“ odpověděla, jako by se divila mému hloupému dotazu. „*Pannonica* znamená ‚pocházející z Uher‘ a to pojmenování nesou také měkkýši a vikve. Kdyby ses obtěžovala nahlédnout do katalogů *Lepidoptera*, našla bys ji: *Eublemma pannonica*. Poprvé ji identifikoval Freyer v roce 1840.“

„Proč Nica vždycky tvrdila, že ji pojmenovali po motýlovi?“

Miriam protočila oči. Odkáslala si a vzdálila se z pokoje. Mohla jsem za ní běžet a zeptat se, co to zakašlání znamenalo, ale vlastně to nebylo potřeba. Miriam – nejstarší sestra, ta, co se držela v pozadí, starala se o podnik, pokračovala v otcově práci a pečovala o všechny členy rozvětvené rodiny – byla nejrůznějšími projevy chování své mladší sestry zjevně vyčerpaná.

Coby dcera a sestra entomologů musela Nica velmi přesně vědět, po jakém druhu hmyzu ji pojmenovali. Zajímalo mě, proč dávala mytologii přednost před pravdou. Vyhovovalo jí držet se v polostínu, neříct celý příběh, nepodat úplný obraz?

Jakkoli byla hrdá na své předky a finančně závislá na tom, co jí zanechali, držela si odstup, odstěhovala se na jiný kontinent, věnovala se úplně jiným zájmům a rozhodla se, že se po rozvodu nevrátí k dívčímu jménu. Čím to, že se tak lišila od Miriam a Victora, kteří se věrně drželi rodinné tradice? Další výzkumy mě dovedly k poznání, že Nica chovala jak ke svému jménu, tak ke své původní rodině ambivalentní city. Byla si vědoma, že pro Rothschildovy bylo její narození zklamáním. Chtěli chlapce.

Uherská růže

V roce 1913, kdy se Nica narodila, čelila rodina Rothschildova dvěma krizím. Jednu si způsobili sami, druhá byla mimo jejich kontrolu. Během uplynulého století vybudovali obrovské impérium, ale svět, ve kterém působil, se rozpadal. Nevyhnutelný úpadek rakousko-uherské monarchie spolu s expanzionistickou politikou Německa, Francie a Velké Británie znamenaly, že rovnováha sil v Evropě byla velmi křehká.

V obdobích válek i míru byli Rothschildové bankéři vlád a monarchů, poskytující finanční záruky mnohých snů i strachů evropských států. Vzhledem k tomu, že financovali armády i průmysl, říkalo se, že nikdo nezačal válčit nebo se nechystal uzavřít mír, aniž by se nejprve poradil s Rothschildovými. Během francouzsko-polské krize v roce 1836 prohlásila matka rodu: „Žádná válka nebude, protože moji synové na ni nedají peníze.“ Nebylo to žádné plané chvástání. Její potomci vlastnili a řídili mnohonárodnostní bankovní korporaci, která nad mezinárodními finančními trhy vládla bezkonkurenční mocí. Jejich impérium se rozkládalo od ropných polí Baku po železniční síť táhnoucí se z Francie do Belgie a ze Španělska přes Rakousko do Itálie. Zahrnovalo ko-

modity i arbitráž, těžbu i obchod a sahalo od Jižní Afriky až k Barmě, od Montany až ke Kavkazu.

Prosperita finančních impérií závisí na stabilní politické situaci. Přestože měla rodina značný vliv na vůdce jednotlivých zemí a jejich politiku, ani Rothschildové neměli takovou moc, aby udrželi stabilitu celého kontinentu, a tak mohli jen bezmocně přihlížet, jak zmatené poměry v Evropě přerůstají ve válku.

Uvnitř rodiny však číhal další problém, a tím byl nedostatek mužských dědiců. Nezrušitelnou zásadou rodinného podniku bylo, že ho mohou zdědit a řídit toliko mužští Rothschildové. Tak to v roce 1812 stanovil ve své poslední vůli otec zakladatel Mayer Amschel a jeho odkaz platí dodnes.

Mé dcery a zetové a jejich dědicové nemají v obchodní firmě Mayer Amschel Rothschild a synové žádný podíl... ta náleží výlučně mým synům. Žádná z mých dcer, žádný z mých zetů ani jejich dědiců tudíž nemá nárok seznámit se s obchodními transakcemi. Nikdy bych žádnému ze svých dětí neodpustil, kdyby se zachovaly v rozporu s těmito mými osobními přáními a dopustily, aby mým synům bylo bráněno v uskutečňování jejich obchodních zájmů a narušena jejich vlastnická práva.

Dále platilo, že když některý ze spoluvlastníků zemřel, vdova a děti neměly automatický nárok na jeho dědicový podíl; vlastnictví akcií přecházelo na další žijící otce, bratry a syny. Od dcer se očekávalo, že se provdají za muže židovské víry a nejlépe za nějakého příslušníka rodiny. James v dopise bratřovi z roku 1824 napsal o své novomanželce Betty, jež byla zároveň jeho neteří: „Manželka... je v podstatě součástí bytového vybavení.“

Na počátku bylo pět schopných synů, kteří vedli pět